

ΕΝΑ

Η Πόλη Ανατέλλει

Η πόλη ανατέλλει: η φράση απηχεί τα λόγια του Giovanni Villani, αλλά κατά βάση επιβεβαιώνει αυτό που βλέπουμε από οποιοδήποτε υπερυψωμένο σημείο στη νότια όχθη του Αρνο. Ο ορίζοντας είναι το αποτέλεσμα μιας ασυνήθιστης οικοδομικής έκρηξης γύρω στα 1300. Ότι και αν είναι ο πολιτισμός της Φλωρεντίας, στηρίζεται στα θεμέλια αυτών των πελεκημένων λίθων, που έστησε μια ανερχόμενη οικονομία βασισμένη στη βιομηχανία, το εμπόριο και τις τράπεζες.

Η εκκλησία του San Miniato είναι ένα από τα καλύτερα σημεία, για να απολαύσει κανείς τη θέα (εικ. 8). Είναι μια ρωμανική εκκλησία του 11ου κυρίως αιώνα κτισμένη για έναν συγκεκριμένο λόγο σε έναν λόφο αρκετά έξω από τα τείχη. Ο San Miniato ήταν ένας μάρτυρας του 4ου αι., που αποκεφαλίστηκε κοντά στον Αρνο. Με την κεφαλή του ανά χείρας πέταξε στο λόφο όπου επιθυμούσε να ταφεί. Εκεί βρίσκεται μια από τις ωραιότερες φλωρεντινές εκκλησίες, αρχαϊκή, με απλά γεωμετρικά μοτίβα και χρωματικές αντιθέσεις.

Η Φλωρεντία που βλέπουμε σήμερα από το San Miniato είναι μια πόλη με περισσότερους από 600.000 κατοίκους. Τα προάστια της απλώνονται ανατολικά και δυτικά κατά μήκος του Αρνο (εικ. 9). Στις αρχές του 14ου αι. ο πληθυσμός ήταν περίπου 90-100 χιλιάδες και κατοικούσε μέσα στα τρίτα κατά σειρά τείχη, που κτιζόνταν για πενήντα περίπου χρόνια από το 1284. Εντός αυτών των τειχών βρίσκεται η πόλη στο μεγαλύτερο της ανάπτυγμα (χάρτης σ. 6-7). Όπως και οι περισσότερες παλιές πόλεις στον κόσμο, είναι κτισμένη σε μια κοιλάδα με ποταμό. Ο Αρνο, ο πνεύμονας της πόλης, ξεκινά από το ιερό οροπέδιο Casentino, πατρίδα πολλών μεσαιωνικών αγίων και έδρα του μοναστηριού La Verna, όπου το 1224 ο Αγ. Φραγκίσκος έλαβε τα στίγματα (τα ίχνη των πληγών του Χριστού).

8. San Miniato al Monte,
Φλωρεντία. 1013,
πρόσοψη περ. 1090.

Ο Arno ήταν η πηγή του νερού που κινούσε την υφαντουργία. Ήταν όμως ένας άστατος ποταμός. Το καλοκαίρι ήταν ένα μικρό ποτάμι, που δεν εξυπηρετούσε την κίνηση των πλοιαρίων για την Πίζα, 80 χλμ. στα δυτικά παράλια, και άλλοτε μετατρέποταν σε μια βροντερή θύελλα, που έφερνε καταστροφικές πλημμύρες.

Οι καλλιέργειες σιτηρών ήταν στην κάτω κοιλάδα, ενώ οι αμπελώνες και οι ελαιώνες στους λόφους. Η εξοχή τριγύρω, το *contado*, μας θυμίζει πως, παρά τα πρώτα βήματα αστικοποίησης, η πόλη αποτελεί παρέκκλιση μέσα σε μια κυρίως αγροτική ύπαιθρο. Τα χρονικά και τα ημερολόγια καταγράφουν τη συνεχή αβεβαιότητα για την επάρκεια τροφίμων. Ο λιμός ήταν συχνός επισκέπτης. Αρκετά νωρίς οι οικονομικές σχέσεις με το *contado* άρχισαν να ορθολογικοποιούνται και ήδη το 15ο αι. είχε καθιερω-

θεί ένα σύστημα εξ ημισείας διανομής της σοδειάς μεταξύ ιδιοκτήτη και ενοικιαστή (*mezzadria*).

Η Φλωρεντία περιβαλλόταν πάντοτε από τείχη. Τα τρίτα τείχη είναι ορατά στο 'Χάρτη της Αλυσίδας' της δεκαετίας του 1470 (η ονομασία προέρχεται από το σχέδιο αλυσίδας με λουκέτο στο πλαίσιο του, εικ. 10). Έχουν περίμετρο 8 χιλιόμετρα και περιβάλλουν μια έκταση 6,35 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Το ύψος τους είναι 11 μέτρα και διαθέτουν 73 πύργους, 15 πύλες, έναν περιφερειακό δρόμο εσωτερικά και μια τάφρο εξωτερικά. Το έργο απορροφούσε το ένα τέταρτο περίπου των εσόδων της πόλης τη μακρά περίοδο της κατασκευής του.

Ο λόγος μιας τέτοιας δαπάνης ήταν η ασφάλεια. Ενώ οι περισσότερες μάχες, συνήθως μικροσυμπλοκές, γίνονταν σε αγρο-

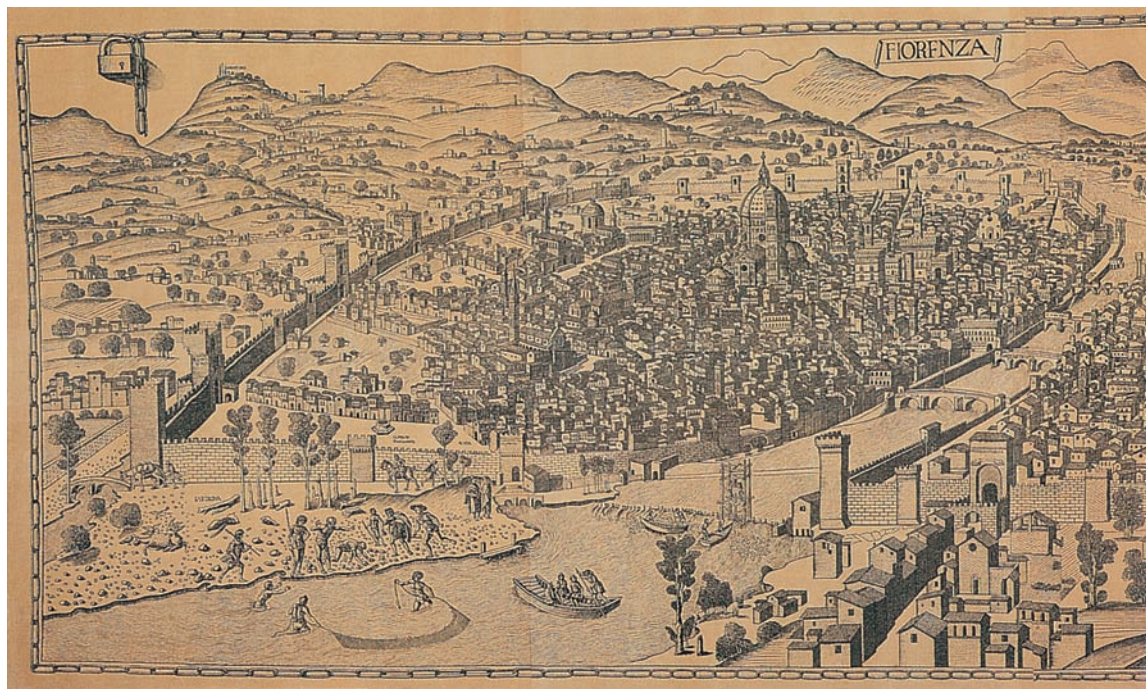
9. Αποψη της Φλωρεντίας από το San Miniato al Monte.

τικές περιοχές, υπήρχε πάντοτε ο κίνδυνος της πολιορκίας. Πέρα όμως από τις αντικειμενικές αμυντικές ανάγκες υπήρχε και μια ανέκφραστη ιδεολογία γύρω από τα τείχη. Εντός τους βρισκόταν ένας κόσμος χαρτογραφημένος, τακτοποιημένος, ένα δίκτυο τόπων τελετουργίας, οικογένειας, φίλων και συγγενών. Ήταν ένας χώρος πολιτισμού σε αντίθεση με τα πολιτισμικά αδιαμόρφωτα εδάφη έξω από τα τείχη. Τα εντός των τειχών εδάφη ήταν υπό τη θεϊκή προστασία και οι εικόνες της Παναγίας και των αγίων στην εσωτερική πλευρά των πυλών έκαναν ασφαλή το δρόμο για όσους επιχειρούσαν να βγουν. Οι ταξιδιώτες χάιδευαν τις πύλες σαν καλό οιωνό, όταν έφευγαν, και οι στρατιωτικές και διπλωματικές αποστολές έμπαιναν ή έβγαιναν από την πόλη, μόνο όταν υπήρχαν ευνοϊκοί αστρολογικοί σχηματισμοί. Υπάρχουν στοιχεία πως πέρα από τους πρέσβεις της Φλωρεντίας, τους εμπόρους της Ανατολής και τους τραπεζίτες στις Κάτω Χώρες, η πλειοψηφία των Φλωρεντινών δε μετακινούνταν στη διάρκεια της ζωής τους σε απόσταση μεγαλύτερη των 24 χιλιομέτρων από τις πύλες της πόλης. Οι πύλες έμεναν ανοικτές μόνο από την ανατολή έως τη δύση και τη νύχτα το προστατευτικό τείχος ήταν αδιαπέραστο.

Η εντός των τειχών πόλη, όπως φαίνεται σήμερα από το San Miniato, είναι ριζικά διαφορετική από την εικόνα της πριν από 700 χρόνια. Σώζεται μόνο μικρό τμήμα των τειχών, καθώς το μεγαλύτερο κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1860, για να κατασκευαστεί μια φαρδιά περιφερειακή λεωφόρος. Έχουν απομείνει μερικές μόνο πύλες σε διάφορα σημεία της πόλης και, με την εξαί-

10. ΑΝΩΝΥΜΟΥ
Ο λεγόμενος
«Χάρτης της Αλυσίδας»
της Φλωρεντίας, δεκαετία
1470. Ξυλογραφία,
0,29 x 0,44 μ. Uffizi,
Φλωρεντία.

Αυτή η άποψη από ψηλά,
κάτι μεταξύ χάρτη και
τοπιογραφίας,
προαναγγέλλει τα κατοπινά
σχέδια του Λεονάρντο.
Προσέξτε τα τείχη
της πόλης και τη μικρή
μορφή στην κάτω δεξιά
γωνία, απορροφημένη
στο σχεδιασμό της πόλης.

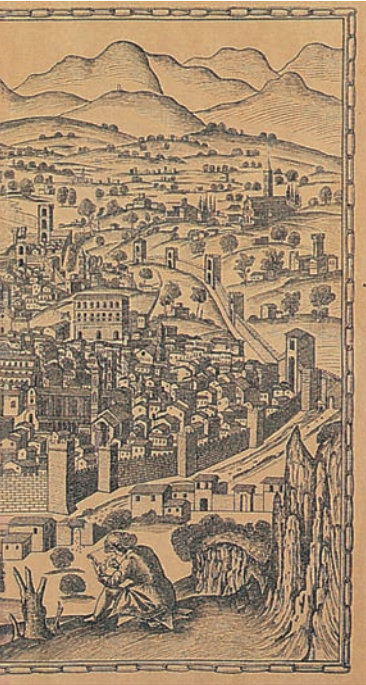

11. Υστερομεσαιωνικοί
Πύργοι στο San
Gimignano στην Τοσκάνη.

ρηση κάποιων μεμονωμένων οδών, λίγα πράγματα έχουν διασωθεί από τη μεσαιωνική πόλη. Η παλιά αγορά, κτισμένη στα ερείπια του ρωμαϊκού forum, ξηλώθηκε τη δεκαετία του 1880, για να διαμορφωθεί η ευρύχωρη Piazza della Republica. Την ίδια εποχή δεκάδες μικροί δρόμοι ευθυγραμμίστηκαν και/ή διαπλατύνθηκαν δίνοντας στο κέντρο της πόλης μια περισσότερο ανοιχτή και ορθολογική εμφάνιση.

Αυτές ωστόσο οι αλλαγές είναι μικρές συγκρινόμενες με την αλλοίωση της πόλης μετά το 1250. Ολόκληρος ο 13ος αιώνας, μέχρι το θρίαμβο της παράταξης των Γουέλφων στα τέλη του αιώνα, είναι μια σύνθετη ιστορία анаρχης και αμοιβαία καταστροφικής διαμάχης και φιλοπόλεμης συμπεριφοράς μεταξύ των παλαιών και ισχυρών οικογενειών της πόλης. Αρχιτεκτονικά αυτό το χάος εκφραζόταν από 200 περίπου πύργους, αρκετοί με ύψος πάνω από 60 μ. Ο καθένας τους ήταν ο κεντρικός πυρήνας του φρουρίου μιας διευρυμένης οικογένειας, τα μέλη της οποίας κατοικούσαν στα σπίτια που συναθροίζονταν γύρω του. Αν και έχουν διασωθεί κάποιοι κολοβωμένοι πύργοι στη Φλωρεντία, το τοπίο της γειτονικής πόλης του San Gimignano είναι περισσότερο ενδεικτικό της εικόνας της Φλωρεντίας εκείνη την εποχή (εικ. 11). Λίγο μετά το 1250 η αναρχία αυτή άρχισε να τίθεται υπό έλεγχο, με αποτέλεσμα να κατεδαφιστούν οι παλιοί πύργοι και να απαγορευθεί η ανέγερση νέων με ύψος μεγαλύτερο των 27 μέτρων. Παρά ταύτα η Φλωρεντία παρέμεινε πυκνοδομημένη και πυκνοκατοικημένη.

Αριστερά

12. Ο καθεδρικός (Duomo), το Βαπτιστήριο και το campanile (κωδωνοστάσιο), Φλωρεντία.

Ο χώρος γύρω από το συγκρότημα του καθεδρικού εξελίχθηκε στην πορεία του χρόνου: η εκκλησία της Santa Reparata ισοπεδώθηκε, για να κάνει χώρο για το νέο καθεδρικό (η ανασκαφή της τελευταίας είναι επισκέψιμη), ενώ καταστράφηκε και μια εκκλησία ανάμεσα σε αυτήν και το Βαπτιστήριο. Τελικά η προσοχή στράφηκε στο ύψος των κτιρίων στην πλατεία, όπως θα φαινόταν από τις οδούς που οδηγούσαν εκεί, και στην ομοιομορφία των προσώπων των μεγάρων γύρω από τον καθεδρικό.

Το Βαπτιστήριο και ο Καθεδρικός (Duomo)

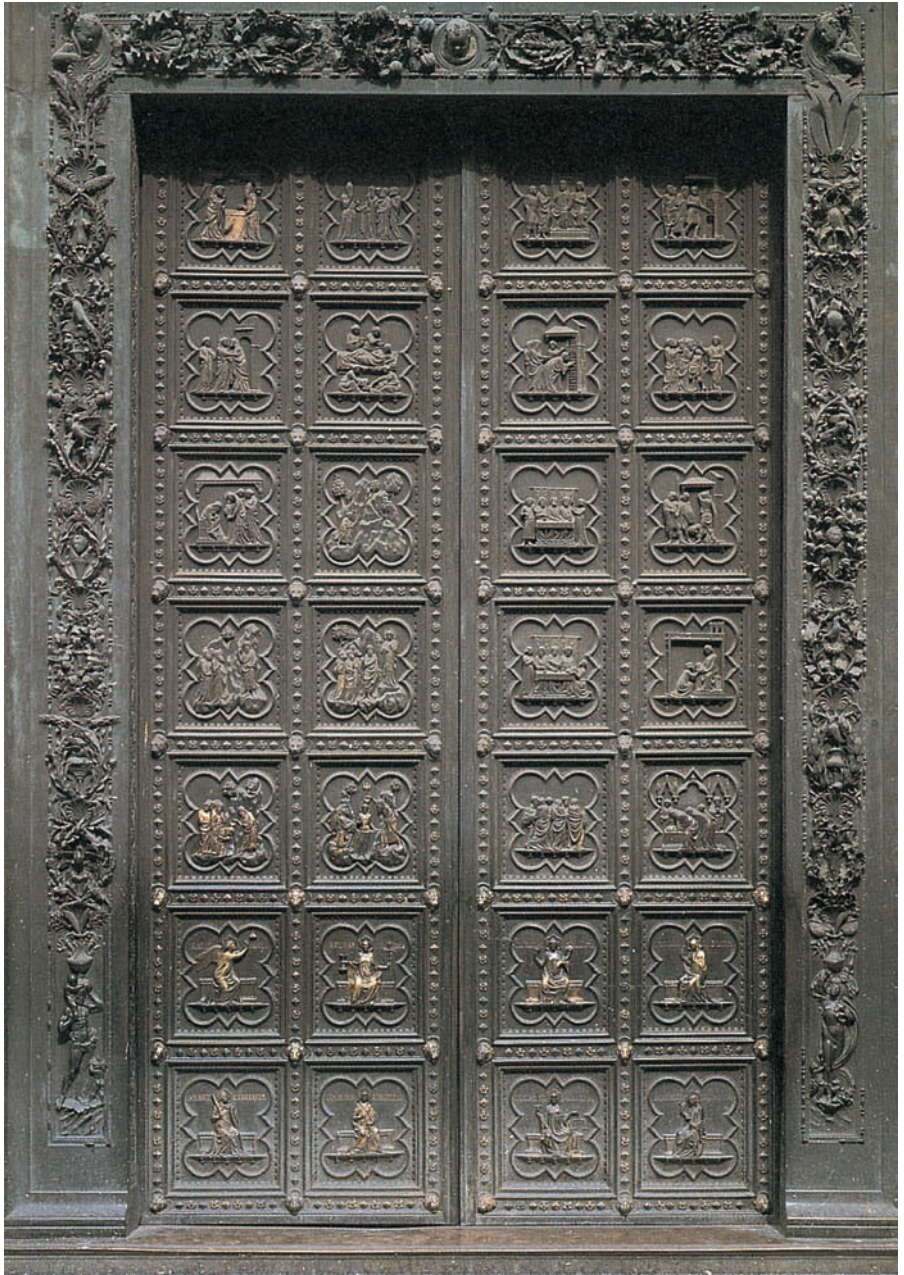
Στην πνευματική και γεωγραφική καρδιά της πόλης βρισκόταν το Βαπτιστήριο. Ο *il mio bel San Giovanni* του Δάντη, προς τιμή του Ιωάννη Βαπτιστή, πολιούχου της πόλης από τα πρώτα μεσαιωνικά χρόνια (εικ. 12 και 13) είναι ένα κτίριο του τέλους του 11ου και των αρχών του 12ου αι., σύγχρονο του San Miniato, με το οποίο μοιράζονται τα γεωμετρικά μοτίβα και το συνδυασμό πράσινου και λευκού χρώματος. Αν και κτίστηκε πάνω σε ένα παλιότερο χριστιανικό βαπτιστήριο, οι παλιοί Φλωρεντινοί πίστευαν πως εκεί βρισκόταν ο ρωμαϊκός ναός του Άρη. Ήδη από το 12ο αι. η συντήρηση του κτιρίου είχε περάσει στα χέρια της Arte di Calimala, της συντεχνίας που φινίριζε και εμπορευόταν μάλλινα υφάσματα. Είναι η πρώτη από πολλές περιπτώσεις όπου μια συντεχνία λαϊκών, και όχι κληρικοί ή μοναχοί, ανελάμβανε τη χρηματοδότηση και τη φροντίδα θρησκευτικών κτιρίων. Τα θρησκευτικά μνημεία έγιναν έτσι ευθύνη της πόλης.

Αν και η Φλωρεντία είχε περισσότερες από 50 ενοριακές εκκλησίες, οι γονείς πήγαιναν τα παιδιά τους στο Βαπτιστήριο, γιατί στην πραγματικότητα επρόκειτο για διπλό βάπτισμα: γίνονταν Χριστιανοί και Φλωρεντινοί. Μετά το 1336 οι οικογένειες εισέρχονταν από την πλευρά του καθεδρικού, από τις μεγαλοπρεπείς θύρες του Andrea Pisano (1290-1348) με τις ανάγλυφες παραστάσεις στα διάχωρα από τη ζωή του Ιωάννη Βαπτιστή (εικ. 14). Οι γονείς γνώριζαν πως τα παιδιά τους ήταν ίσως μεταξύ του 50% των παιδιών που θα πέθαιναν στα πρώτα χρόνια της ζωής τους και το υπέροχο ψηφιδωτό της *Δευτέρας Παρουσίας* στον τρούλο, έργο του 13ου και των αρχών του 14ου αι., υπενθύμιζε το Θείο Δώρο της ζωής αλλά και το πρόσκαιρο του χαρακτήρα της.

Επάνω

13. Βαπτιστήριο, Φλωρεντία, τέλη 11ου-αρχές 12ου αι.

14. ANDREA PISANO Οι θύρες απεικονίζουν το βίο του Ιωάννη Βαπτιστή και των κύριων και θεολογικών Αρετών, 1330-36. Μπρούντζος. Βαπτιστήριο, Φλωρεντία.

Οι μπρούντζινες θύρες δεν είναι μια καινοτομία της Αναγέννησης. Υπάρχουν μεσαιωνικά παραδείγματα σε άλλες ιταλικές πόλεις. Εκείνες του καθεδρικού της Πίζας ήταν πιθανόν η αφορμή για την απόφαση των Φλωρεντινών να προχωρήσουν σε μια τέτοια δαπάνη.

Ο Duomo, ο καθεδρικός (*Domus dei*: οίκος του Θεού), υψώνεται απέναντι από το Βαπτιστήριο. Ήταν το κέντρο των σημαντικότερων τελετών στην πόλη. Οι εργασίες άρχισαν το 1296 με σκοπό να γίνει 'η ομορφότερη και λαμπρότερη εκκλησία της Τοσκάνης', μια ευθεία αναφορά στους καθεδρικούς των ανταγωνιστριών πόλεων της Σιένας και της Πίζας. Σχεδιασμένη για να χωρά ολόκληρο τον πληθυσμό της πόλης (στην πραγματικότητα χωρούσε ίσως 30.000), η Santa Maria del Fiore (Η Παναγία των Λουλουδιών), όπως ονομάστηκε το 1412, στέκει στη θέση μιας παλιότερης και μικρότερης εκκλησίας, της Santa Reparata. Ο τεράστιος χώρος του καθεδρικού εξυπηρετούσε πέρα από τη λατρεία κάθε είδους συναλλαγές και συζητήσεις.

Ο Arnolfo di Cambio (περ. 1245-περ.1302) ήταν ο πρώτος από τους αρχιτέκτονες που επέβλεψαν την οικοδόμηση του ναού. Το έργο διήρκεσε περίπου 140 χρόνια και σηματοδεύτηκε από συνεργασία αλλά και έντονες αντιδικίες. Το 1366-67 ελήφθη η σημαντικότερη απόφαση, να επεκταθεί ο ναός στα ανατολικά και να κατασκευαστεί ένα οκταγωνικό χοροστάσιο στο σημείο τομής με το εγκάρσιο κλίτος, το οποίο θα κάλυπτε τρούλος. Ο τρούλος θα είχε διάμετρο 42 περίπου μέτρα, ίση δηλαδή με το πλάτος του θόλου του Πάνθεου στη Ρώμη, αλλά θα ήταν ψηλότερος.

Δύο είναι τα σημαντικά σημεία στην ιστορία της κατασκευής του ναού στον ύστερο 14ο αι. Το πρώτο είναι πως συνεχίστηκε παρά την οικονομική ύφεση και το λοιμό –πρελούδιο του καταστροφικού Μαύρου Θανάτου του 1348, οπότε πέθανε ο μισός πληθυσμός της πόλης. Ακολούθησαν έντονες οικονομικές και ηθικές αναταράξεις, αλλά οι εργασίες προς Δόξαν Κυρίου παρέμεναν σταθερά πρώτη προτεραιότητα.

Το δεύτερο αξιοσημείωτο γεγονός είναι η ίδια η τόλμη της πρότασης να υψωθεί ένας τρούλος ψηλότερος από οποιονδήποτε άλλον και με το πλάτος του μεγαλύτερου θόλου της αρχαιότητας, χωρίς μάλιστα ένα συγκεκριμένο σχέδιο για το πώς και το εάν κάτι τέτοιο ήταν εφικτό. Το όνειρο απεικονίζεται σε μια νωπογραφία στον τοίχο του Ισπανικού Παρεκκλησίου της Santa Maria Novella την εποχή που ελήφθη η απόφαση. Ο άνθρωπος όμως που επρόκειτο να πει τον τρόπο, ο Filippo Brunelleschi (1377-1446), δεν είχε ακόμη γεννηθεί. Οι Φλωρεντινοί επέδειξαν χαλκέντερη αισιοδοξία έως και εξωφρενική αυτοπεποίθηση.

Η πρόσοψη του Duomo δεν τελείωσε ποτέ, ορισμένα γλυπτά του Arnolfo, του Donatello (1386-1466) και άλλων έναν αιώνα αργότερα ήταν μόνο η αρχή. Αναμφισβήτητα πρωταρχικό τους έργο ήταν να στεγάσουν το χώρο που περιείχε ιερά αντικείμενα και να οικοδομήσουν το campanile (το κωδωνοστάσιο). Το τελευταίο ίσως να είχε αρχικά σχεδιάσει ο Giotto σε μίμηση του παρόμοιου ελεύθερου campanile στην Πίζα (γνωστού σήμερα ως 'Κεκλιμένου Πύργου').

Το Βαπτιστήριο, ο Duomo και το campanile με τον περιβάλλοντα χώρο ρυθμισμένο ως προς το πλάτος των δρόμων και την

ομοιομορφία των προσόψεων των παλατιών, αυτό ήταν το κέντρο της Φλωρεντίας, ένας χώρος που δημιουργήθηκε από τους φόρους της πόλης, της οποίας πηγή πλούτου ήταν σε τελική ανάλυση οι τράπεζες και το εμπόριο.

To Palazzo della Signoria

Προς το τέλος του 13ου αι. η Φλωρεντία, όπως και άλλες πόλεις στην Τοσκάνη και την Ούμπρια, αποφάσισε να οικοδομήσει ένα νέο Δημαρχείο και μάλιστα σε μια προσπάθεια να επισκιάσει εκείνο της Σιένας. Το νέο Palazzo della Signoria (εικ. 15) συνδύαζε λειτουργίες διοικητικού κέντρου, χώρου τελετών της πόλης, οπλοστάσιου, και κατοικίας των οκτώ προεστών που αποτελούσαν τη Signoria, το κύριο κυβερνητικό όργανο, στη διάρκεια της δίμηνης θητείας τους. Το κτίριο έχει έντονα φρουριακά χαρακτηριστικά, αν και κάπως 'φωτίζεται' με έναν πύργο ύψους 91 μ., που λειτουργούσε σαν σύμβολο της δύναμης της πόλης αλλά και σαν καμπαναριό, για να καλεί το λαό σε δημόσιες συνελεύσεις.

Κατά κάποιο τρόπο το εξωτερικό ήταν το ίδιο σημαντικό με το εσωτερικό. Η ριάτσα δημιουργήθηκε με την κατεδάφιση των σπιτιών της οικογένειας Uberti, που είχε εξοριστεί από την πόλη.

15. Piazza della Signoria, Φλωρεντία.

Λίγο μετά την ολοκλήρωση του κτιρίου οικοδομήθηκε μπροστά του η *ringhiera*, μια υπερυψωμένη εξέδρα. Εκεί γινόταν η υποδοχή των διπλωματικών αντιπροσωπειών και των διάσημων επισκεπτών και ελέγχονταν σχολαστικά όλες οι κινήσεις τους, για να τηρούν το πρωτόκολλο. Από το 1376 έως το 1382 οικοδομήθηκε η τεράστια Loggia della Signoria με τις τρεις αψίδες και δημιουργήθηκε έτσι μια ακόμη μεγαλοπρεπέστερη σκηνή για τις τελετές και τις δημόσιες συζητήσεις. Τις πομπές παρακολουθούσαν από ψηλά τα έξεργα ανάγλυφα των επτά Αρετών. Η μεγάλη αυτή κατασκευή είχε σαν πρότυπο τα ερείπια της Βασιλικής του Κωνσταντίνου στη Ρώμη, που εκείνη την εποχή θεωρούνταν ναός της ειρήνης. Η Φλωρεντία ως δεύτερη Ρώμη, το μήνυμα ήταν ξεκάθαρο.

Ο Χαρακτήρας της Πόλης

Οι Φλωρεντινοί ήταν (και είναι ακόμη) άνθρωποι του δρόμου, έτοιμοι πάντα για συζητήσεις, καυγάδες, πικάντικες εξυπνάδες, συνήθειες που ξεπερνούσαν τις ταξικές διακρίσεις. Η ύψιστη κολακεία για έναν Φλωρεντινό είναι να τον αποκαλούν 'furbo', μια αμετάφραστη λέξη που δηλώνει έμφυτη εξυπνάδα συνδυασμένη με αντίληψη της πραγματικής ζωής. Όπως άλλωστε σχολίασε ένας συγγραφέας του 20ου αι. μισοαστειευόμενος, για το Φλωρεντινό η μεγαλύτερη αμαρτία είναι η βλακεία. Ο πραγματισμός χωρίς συναισθηματισμούς κυβερνούσε την πόλη και τις κουβέντες.

Η ζωή στη Φλωρεντία ήταν σε τέτοιο βαθμό εμποτισμένη από τη θρησκεία, που λίγοι την αμφισβητούσαν. Πέρα από τις Κυριακές υπήρχαν περίπου σαράντα θρησκευτικές αργίες. Η πρωινή Θ. Λειτουργία ήταν για πολλούς η κορύφωση της ημέρας· εκεί παρακολουθούσαν τη Θ. Κοινωνία, αλλά σπάνια μεταλάμβαναν, αντάλλαζαν νέα ή απλώς έκαναν κουτσομπολιό. Αν και μόνο το 2% των ανδρών ήταν ιερωμένοι, οι Φραγκισκανοί είχαν ένα τάγμα λαϊκών οι οποίοι ορκίζονταν στην παρθενία, την προσευχή και τις αγαθοεργίες. Υπήρχαν επίσης πάρα πολλές αδελφότητες. Οι περιφερόμενοι ιεροκήρυκες ήταν σύνηθες φαινόμενο. Σε κανέναν δεν έκαναν εντύπωση τα γυναικεία μοναστήρια στις πύλες ή τα κελιά των μετανοούντων στη γέφυρα Ponte alle Grazie (κατεδαφίστηκαν το 19ο αι.). Περίπου 1300 προσκνητάρια βρίσκονταν διάσπαρτα στην πόλη και έτσι μια εικόνα της Παρθένου, για να προσευχηθεί κάποιος, ήταν σπάνια μακρύτερα από λίγα λεπτά δρόμου. Γιορτάζονταν ακόμη και πολλές θρησκευτικές πανηγύρεις, με διασημότερη το Γενέσιο του Ιωάννη Βαπτιστή στις 24 Ιουνίου.

Ποια ήταν εντέλει η αίσθηση της ζωής στη Φλωρεντία; Μπορούμε να διαβάσουμε *novelle* (διηγήματα) ή ημερολόγια της εποχής, όπως αυτά του φαρμακοποιού Luca Landucci (πέθανε το 1516) από το 1450 έως το 1516. Ο Landucci επιμένει στα εγκόσμια, τις διακυμάνσεις της τιμής του καλαμποκιού, την πρόοδο των διάφορων οικοδομικών έργων. Απολαμβάνει τα επεισόδια βίας ή άμεσης και μοιραίας απονομής δικαιοσύνης. Γράφει για τα

ασυνήθιστα –πλημμύρες, καταιγίδες, κεραυνούς και αστραπές– και τον γοητεύουν τα μακάβρια, όπως τερατογενέσεις παιδιών και ζώων, άψυχα κορμιά στον Αιγό, απέλπιδες αυτοκτονίες, παρανοϊκοί δολιοφθορές ιερών εικόνων. Σε κάποιες περιπτώσεις μοιάζει να επιδιώκει τον εντυπωσιασμό των σκανδαλοθηρικών εντύπων της εποχής μας. Για εκείνον ωστόσο ήταν σημεία της ευαρέσκειας και της δυσαρέσκειας του Θεού. Ο υποτιθέμενος αέρας ρασιοναλισμού αυτού που αποκαλούμε Αναγέννηση έσφυζε στην πραγματικότητα από προκαταλήψεις και οιωνούς.

Προκατάληψη και πραγματισμός. Αυτά τα χαρακτηριστικά ενώθηκαν στη γένεση του πρώιμου καπιταλισμού με τις λειτουργίες που τον συνοδεύουν, το δανεισμό, τον τοκισμό, τη διαπραγμάτευση των μελλοντικών δικαιωμάτων, τις ασφάλειες, με μια κουβέντα την κινητήριο δύναμη της επιδίωξης του κέρδους. Αυτές οι πρακτικές ακολουθούσαν από μια αυξανόμενη αίσθηση της απόλαυσης των αγαθών που μπορούσαν να αγοράσουν τα χρήματα, της ατομικής και οικογενειακής τιμής σε ένα όλο και πιο εκκοσμημένο κόσμο. Στην πραγματικότητα όλα αυτά ενσωματώνονταν σε μια ζωή δράσης, επιθετικότητας και ανάληψης κινδύνων, που, όταν συνδυάζονταν με το πυκνό και ανταγωνιστικό πλήθος του αστικού χώρου, οδηγούσαν τις ανθρώπινες σχέσεις σε έναν αυθορμητισμό που περιελάμβανε και τη χαλάρωση της σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Όλα αυτά βεβαίως συνέβαιναν σε μια πόλη που υιοθετούσε τις παραδοσιακές χριστιανικές αξίες, όπως η αγνότητα, η οικονομία της επιβίωσης, η αντίθεση στην τοκογλυφία, η προσευχή, η εκτίμηση για την πνευματική ζωή, η συγχώρεση των αμαρτιών και η αυταπάρνηση. Αυτές οι παραδοσιακές αξίες συγκρούονταν με τις νέες πρακτικές και δημιουργούσαν μεγάλες εντάσεις, όπως αποκαλύπτει ένα πλήθος συγγραφέων από τον Πετράρχη και ύστερα. Στην αρχή του 16ου αι. ο Niccolò Machiavelli (1469-1527) έγραψε το έργο του *Discorsi sopra la prima decia di Titio Livio* (*Πραγματεία στο Λίβιο*), στην οποία συνέκρινε τη ρωμαϊκή νοοτροπία και πίστη με εκείνες του Χριστιανισμού. Κατά τη γνώμη του οι Ρωμαίοι είχαν μια ζωή γεμάτη δράση, θέληση, αυτοπεποίθηση και ανδροπρεπή συμπεριφορά, ενώ οι Χριστιανοί ήταν άνθρωποι της σκέψης, παθητικοί, υποτακτικοί και παρηκμασμένοι.

Σε σημαντικά σημεία οι παραδοσιακές πεποιθήσεις και οι νέες αντιλήψεις ήταν ασυμβίβαστες, αλλά γινόταν μια γενναία προσπάθεια. Η ελληνική και η ρωμαϊκή σκέψη πρόσφερε εναλλακτικές αξίες και συχνά, όπως στην περίπτωση του Κικέρωνα, διατυπωμένες σε ένα ηθικά ελκυστικό πλαίσιο. Αυτές οι αξίες και όχι οι χριστιανικές ήταν σε μεγαλύτερη αρμονία με τη φλωρεντινή συμπεριφορά της εποχής. Η τάση του 15ου αιώνα δεν ήταν να αντικαταστήσουν τις χριστιανικές αξίες αλλά να τις τροποποιήσουν, για να επιτύχουν μια λειτουργική σύνθεση και κυρίως για θέματα καθημερινού βίου, ατομικής τιμής και κατοχής υλικών αγαθών. Η συνεχής διερεύνηση της σκέψης και της εικονογραφίας των ανθρώπων που είχαν ζήσει πριν από 1000 χρόνια άλλαξε το πνευματικό και καλλιτεχνικό τοπίο της Φλωρεντίας.